

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.31>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Гришко Л.М.,
*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач наукового сектору
Науково-дослідного інституту ДБМС,
Національна академія правових наук України*

Гришко Л.М. Деякі питання визначення мети забезпечення репродуктивних прав людини.

У статті порушено проблему мети забезпечення репродуктивних прав. Звертається увага, що з розвитком технологій постає потреба перегляду достатності забезпечення репродуктивних прав з урахуванням сучасних викликів та можливостей новітніх технологій. Не зважаючи за заборони в сфері генної інженерії, що закріплені у міжнародних актах, немає жодних гарантій їх дотримання і в результаті ці всі положення можуть бути порушені. Все це вимагає прискіпливої уваги до формування стратегії державної політики у сфері забезпечення репродуктивних прав.

У статті зроблено наступні висновки та застереження: право на інформацію в межах реалізації репродуктивних прав, відіграє надзвичайну важливість; мета правового забезпечення репродуктивних прав визначає напрям, межі та зміст заходів. Не слід забувати про обмеження в сфері генної інженерії, медичної етики і загалом в галузі прав людини щодо допустимих заходів забезпечення репродуктивних прав; належне врегулювання реалізації репродуктивних прав це про створення реальної можливості для їх реалізації. Проте в межах проблем забезпечення репродуктивних прав лежать серйозні глобальні питання, що пов'язані зі збереженням геному. Тому будь-яка ціль має бути співставна із збереженням геному людини для створення умови виживання людства, тобто умов для реалізації репродуктивних прав; розвиток технологій не завжди є аргументом до розширення сутності та змісту прав, якщо це суперечить засадам збереження геному людини. Проте слід наголосити на тому, що орієнтиром не може бути те, що люди готові або не готові сприйняти. Репродуктивні права обмежені біологічною природою людського організму. Додати властивості, які здоровій людини не притаманні може означати не просто порушення етичних правил, а й незворотне порушення біологічних характеристик людини, які в результаті можуть мати непрогнозовані наслідки; найважливішою, але не єдиною є мета збереження біологічного виду та забезпечення виживання людства, оскільки вона не спрямовує на пошуки щастя і забезпечення прав конкретної людини. В межах забезпечення цієї мети, відмову мати дітей можна розглядати як перешкоду до збереження людства та збереження біологічного виду. Мета повинна бути коректною та враховувати баланс між суспільними та приватними інтересами; рішення кожної держави впливає на загальносвітові підходи тлумачення змісту і меж допустимого в сфері забезпечення репродуктивних прав, зокрема, через практику ЄСПЛ.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання репродуктивних прав людини, репродуктивні права людини, цілі забезпечення репродуктивних прав, конституційно-правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій, гарантії реалізації репродуктивних прав людини.

Hryshko L.M. Some issues of determining the goal of ensuring human reproductive rights.

The article raises the issue of the purpose of ensuring reproductive rights. It is noted that with the development of technology, there is a need to review the adequacy of ensuring reproductive rights, considering modern challenges and the capabilities of new technologies. Despite the prohibitions in the field of genetic engineering, which are enshrined in international acts, there are no guarantees of their observance and as a result, all these provisions may be violated. All this requires meticulous attention to the formation of a strategy of state policy in the field of ensuring reproductive rights. The article makes the following conclusions and reservations: the right to information within the framework of the

implementation of reproductive rights plays an extremely important role; the purpose of legal ensuring reproductive rights determines the direction, boundaries and content of measures. We should not forget about the restrictions in the field of genetic engineering, medical ethics and in general in the field of human rights regarding permissible measures to ensure reproductive rights; proper regulation of the implementation of reproductive rights is about creating a real opportunity for their implementation. However, within the framework of the problems of ensuring reproductive rights, there are serious global issues related to the preservation of the genome. Therefore, any goal must be comparable to the preservation of the human genome to create conditions for the survival of humanity, that is, conditions for the realization of reproductive rights; the development of technology is not always an argument for expanding the essence and content of rights if this contradicts the principles of preserving the human genome. However, it should be emphasized that the guideline cannot be what people are ready or not ready to accept. Reproductive rights are limited by the biological nature of the human body. Adding properties that are not inherent in a healthy person may mean not only a violation of ethical rules, but also an irreversible violation of human biological characteristics, which as a result may have unpredictable consequences; the most important, but not the only goal is the preservation of the biological species and ensuring the survival of humanity, since it does not aim at the pursuit of happiness and ensuring the rights of a particular person. Within the framework of ensuring this goal, the refusal to have children can be considered as an obstacle to the preservation of humanity and the preservation of the biological species. The goal must be correct and take into account the balance between public and private interests; The decision of each state influences global approaches to interpreting the content and limits of what is permissible in the field of ensuring reproductive rights, through the practice of the ECHR.

Key words: international legal regulation of reproductive human rights, reproductive human rights, goals of ensuring reproductive rights, constitutional legal regulation of assisted reproductive technologies, guarantees of the implementation of reproductive human rights.

Постановка проблеми. Зі зростанням розвитку технологій постає потреба перегляду достатності забезпечення репродуктивних прав з урахуванням сучасних викликів та можливостей новітніх технологій. Тут постають одночасно і релігійні і моральні питання, проте, все це має відповідати міжнародним стандартам у галузі прав людини та медичної етики.

Не зважаючи на заборони в сфері генної інженерії, що закріплені у міжнародних актах, немає жодних гарантій їх дотримання і в результаті ці всі положення можуть бути порушені, як і заборона ведення агресивної війни. На жаль, реально стримуючих механізмів на міжнародному рівні сьогодні немає. Все це вимагає прискіпливої уваги до формування стратегії державної політики у сфері забезпечення репродуктивних прав.

Слід згадати про проблему належного конституційно-правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій. У грудні 2021 року Кабінет Міністрів України зареєстрував проект Закону № 6475 (щодо допоміжних репродуктивних технологій), який став черговою спробою врегулювати відносини, щодо використання допоміжних репродуктивних технологій. Проте проект Закону України «Про допоміжні репродуктивні технології» так і не було прийнято. Згідно із пояснювальною запискою до Законопроекту, прогнозувалося наступне: удосконалення надання медичної допомоги населенню при проведенні лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ); захист прав громадян, які лікуються із застосуванням ДРТ; захист прав донорів репродуктивних клітин; захист прав дітей, народжених в результаті ДРТ; посилення авторитету України як держави, здатної захистити права усіх своїх громадян в сфері репродукції [1]. Отже, можна констатувати двоскладову мету, де першою складовою є забезпечення прав людини, а другою – посилення авторитету України. Другу складову слід розширити, оскільки йдеться не просто про авторитет чи імідж України, а про спільні зусилля демократичних держав щодо забезпечення прав людини у світі, а також збереження геному людини.

Загалом, визначення мети законопроекту істотно впливає на зміст. Україна сьогодні має достатній науковий потенціал, щоб забезпечити високі стандарти правового регулювання репродуктивних прав. Водночас, проблема забезпечення репродуктивних прав, шляхом застосування ДРТ є глобальною проблемою.

Глобалізаційні процеси спричиняють трансформацію ціннісних уявлень, які протягом багатьох століть сприймалися як належні і відображали самобутність певного типу суспільства, навіть ті, де релігійний фактор історично є визначальним щодо прийнятності. Прямим наслідком

цих процесів стануть суттєві змістовні перетворення та модифікації в аксіологічно-правовій сфері [2, с. 24, 29]. Тому слід приділяти належну увагу тому, в якому напрямку змінюються ціннісні орієнтири та на досягнення яких цілей направлено законодавство.

Метою дослідження є виокремлення питань щодо визначення мети забезпечення репродуктивних прав людини. Вирішення даної проблеми ускладняється її перетином з правовою, етичною, політичною, соціальною, культурною та релігійною складовими. Очевидно, що вона не може бути вирішена в межах однієї статті і тому ми зосередимося на ключових питаннях.

Стан опрацювання проблематики. Питаннями забезпечення репродуктивних прав людини останнім часом займалися Д. Белов, О. Білаш, Л. Богачова, С. Болдіжар, М. Менджул, Н. Парамонов, О. Шулепова та ін.

Дисертаційне дослідження Н. Парамонова представляє важливий ракурс дослідження репродуктивних прав. Н. Парамонов звертає увагу на поступальний розвиток цілей щодо прав людини. Так, вчений відзначає, що цікавим є той факт, що серед Цілей розвитку тисячоліття ООН 2000 року, не міститься згадок про репродуктивне здоров'я і репродуктивні права. Лише 5 мета закликала до скорочення материнської смертності, а шоста – боротися з поширенням ВІЛ/СНІДОМ. У 2005 році до цього переліку завдань був доданий пункт 5Б, що вимагав забезпечити до 2015 року загальний доступ до отримання допомоги у сфері репродуктивного здоров'я [3, с. 220; 4, с. 38].

Слід відзначити колективне монографічне дослідження «Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я». Дослідження розкриває трансформацію правового регулювання прав людини четвертого покоління в контексті розвитку інформаційних технологій, теоретичні та практичні проблеми правового регулювання застосування ДРТ, клонування та ін. [2, с. 40].

Л. Богачова, О. Шулепова, звертають увагу на складові змісту права на репродуктивне здоров'я, відзначаючи право на інформацію про репродуктивні права, що є основою для їх реалізації. Тут слід відзначити, що право на інформацію в межах цих прав, на нашу думку, критично важливе, оскільки знання про новітні методики лікування та планування сім'ї впливає не тільки на реалізацію репродуктивних прав в межах певної родини, а й на демографічні показники. Також авторки статті відзначають, що у міжнародній судовій практиці немає єдності щодо розгляду справ, пов'язаних з порушенням репродуктивних прав людини. Також слід погодитися з висновком, що порушення репродуктивних прав людини зачіпає приватну сферу її життя. У статті констатовано, що станом на 2021 рік проти України ще немає поданих позовів до ЄСПЛ у репродуктивній сфері і для України нині впровадження висновків ЄСПЛ у національне законодавство є дуже важливим, адже існує необхідність захисту і відновлення основоположних прав громадян у сфері репродукції. Проте не деталізується, які саме рішення і які саме позиції повинна врахувати Україна при розробці поточного законодавства [5, с. 17, 18, 19].

А. Дутко, М. Заболотна правильно визначають, що найважливішим призначенням репродуктивних прав є забезпечення процесу виживання людства як біологічного виду, збереження цивілізації та подальшої соціалізації людства [6, с. 88]. Проте це далеко не повне визначення мети забезпечення репродуктивних прав. Окремо цьому питанню увагу не приділяють, проте, слід. Загальна ціль відома, але її досягнення стане можливим лише через конкретизацію та деталізацію її сутності та складових.

Виклад основного матеріалу. Системність у дослідженні питання забезпечення репродуктивних прав передбачає аналіз, оцінку та переосмислення конституційних цінностей, та, за необхідності доповнення і уточнення їх змісту в аспекті репродуктивних прав. Питання забезпечення репродуктивних прав не просте і слід чітко визначити, що однозначно слід заборонити, а що слід забезпечити.

Для початку слід виокремити систему конституційних цінностей, які є максимально наближеними до забезпечення репродуктивних прав людини. Звичайно, базові цінності закріплюються в конституційно-правових нормах, а вже потім через горизонтальний ефект отримують продовження на рівні галузевого законодавства. Отже, конституційні норми в питаннях забезпечення репродуктивних прав (і не тільки) відіграють особливу роль. Безумовно, через загально-регулятивний характер вони окреслюють становище громадян не в якій-небудь одній сфері діяльності, а в основних її галузях [7, с. 12].

Засади забезпечення репродуктивних прав базуються на положеннях конституційних норм з урахуванням системності прав та свобод людини. Базовими положеннями Конституції України

саме в цій сфері є наступні: збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (ст. 16); правовий захист, матеріальна і моральна підтримкою материнства і дитинства (ч. 2 ст. 24); сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ч. 3 ст. 51) та ін. [8].

Мета правового забезпечення репродуктивних прав визначає напрям, межі та зміст заходів. Не слід забувати про обмеження в сфері генної інженерії, медичної етики і загалом в галузі прав людини щодо допустимих заходів забезпечення репродуктивних прав. Міжнародно-правове регулювання репродуктивних прав людини закладає основні засади для впровадження механізмів їх забезпечення. Сутнісне і ключове обмеження щодо цілей визначається поняттям «геном людини». Відповідно до статті першої Загальної декларації про геном людини та права людини, геном людини лежить в основі фундаментальної єдності всіх членів людської родини, а також визнання їхньої притаманної гідності та різноманітності. У символічному сенсі він є спадщиною людства [9]. Відповідно, спадщину слід охороняти, бо це спільне надбання і втручання в геном людини є неприпустимим.

У передмові до публікації Всесвітньої організації здоров'я (далі ВООЗ), що присвячена Керівним принципам етичного збору та обміну даними геному датованому 2024 р., директорка Департаменту досліджень у сфері охорони здоров'я ВООЗ Д. Рідер наводить цілі дослідження геному людини. Констатується, що зі зростанням розуміння геному людини, продовжує зростати потенціал геноміки для покращення розуміння здоров'я та хвороб і зрештою, покращення здоров'я окремих осіб та населення в цілому. У 2022 році Наукова рада ВООЗ зосередилася на геноміці як на темі своєї доповіді «Прискорення доступу до геноміки для глобальної охорони здоров'я». Цілком правильно відзначається, що збір, доступ, використання та обмін геномними даними людей пов'язані з етичними, правовими, соціальними та культурними проблемами. Наголошується, що потенційні переваги геноміки можуть бути реалізовані лише за умови збору, доступу, використання та обміну такими даними. Відповідно, у доповіді Наукової ради як конкретну мету було визначено сприяння етичному, правовому, справедливому та відповідальному обміну даними геному людини і представлені у 2024 році принципи направлені на забезпечення цього обміну [10].

Мета усіх цих заходів – розвивати геноміку для здоров'я окремих осіб та населення в цілому, захищати індивідуальні та колективні права та інтереси, а також сприяти суспільній довірі. Описані принципи визнають важливість та цінність даних геному людини. Їх використання є критично важливим, на думку ВООЗ, для того, щоб реалізувати перспективи геноміки для всього населення планети. Це має здійснюватися таким чином, щоб виявляти та пом'якшувати етичні, правові, соціальні та культурні проблеми, які можуть виникнути [10]. І це, на нашу думку, є надскладною задачею. Так, безумовно, дослідження геному людини можуть сприяти кращому забезпеченню репродуктивних прав та свобод. При цьому, таке «пом'якшення» повинно мати свої межі.

Наприклад, до складних етичних питань можна віднести питання розпорядження кріоконсервованим біологічним матеріалом після смерті пацієнтів, тобто постмортальна репродукція. О. Данченко, Ю. Левчук у 2023 році звернули на це увагу, наголосивши на положеннях Загальної Декларація про біоетику та права людини щодо заклику держав до дослідження етичних проблем і вжиття відповідних заходів у зв'язку з наслідками науково-технічного прогресу та, зокрема, застосуванням новітніх технологій. Постмортальна репродукція лежить в полі етики і поки відсутні єдині підходи щодо неї [11].

Водночас, збереження генофонду Українського народу як обов'язок держави з відголоском Чорнобильської катастрофи на фоні війни, вимагає конкретних заходів. Це особливе положення Основного Закону не є типовим для конституцій. Проте, в сенсі даного обов'язку держави можна також тлумачити зміни до законодавства, оскільки в результаті палких дискусій у 2024 році на законодавчому рівні закріплено забезпечення безоплатного збереження репродуктивних клітин військовослужбовців навіть у разі смерті або оголошення судом померлим ще протягом трьох років. Подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті [12]. Отже, дане етичне питання вирішено на користь збереження генофонду нації. У початковому варіанті забезпечувалося тільки прижиттєве збереження репродуктивних клітин, що в своїй суті не повно відповідало цілі такого відбору клітин.

Також вчені відзначають, що незважаючи на те, що мета допомогти бездітній подружній парі мати дитину носить виключно позитивний характер вбачають наявність етичної проблеми. Так, масове використання кріоконсервованих репродуктивних клітин та ембріонів, з позиції Церкви,

суперечить низці моральних норм, основною з яких є наступна: «Народження однієї дитини дається ціною створення і знищення інших дітей» [2, с. 180].

Належне врегулювання реалізації репродуктивних прав це про створення реальної можливості для їх реалізації. І це стосується не тільки репродуктивних прав. У межах проблем забезпечення репродуктивних прав лежать серйозні глобальні питання, що пов'язані зі збереженням геному. Тому, будь-яка ціль має бути співставна із збереженням геному людини для створення умов для реалізації репродуктивних прав, тобто умов для виживання людства.

Зазначимо, що ВООЗ визнає, що біологічні зразки є обмеженим ресурсом і мають культурне значення в багатьох контекстах. Тому збір, доступ, використання та обмін біологічними зразками може вимагати додаткових міркувань, окрім тих, що визначені в нових принципах [10, с. 2, 3]. Такий погляд, на нашу думку, є закликом до формування стандартів досліджень у даній сфері.

Є ще одне питання, яке є ключовим для подальшого розвитку правового регулювання репродуктивних прав. Однозначно, розвиток технологій впливає на розвиток прав, а потреба забезпечити права впливає на напрям розвитку технологій. Проте, науковий прогрес також може негативно впливати на реалізацію прав та створювати додаткові загрози, однаково, як і ліквідувати їх. Сьогодні тренди розвитку поширюються, в тому числі, на права людини через розвиток технологій і зміни моральних устоїв. Завданням же конституційного права є врегулювання засад забезпечення репродуктивних прав, щоб поєднати суспільні, приватні інтереси та людства в цілому.

Водночас, розвиток прав людини на основі появи нових технологій не слід розглядати як те, що немає меж. Аргументи, що ґрунтуються на розвитку прав без врахування сутності конкретного права є слабкими та потребують перевірки. Так, розвиток технологій, з одного боку розширює можливості забезпечення прав та свобод, а з другого боку, створює загрози, про що й згадує ВООЗ в Керівних принципах 2024 року. У будь-якому випадку, розвиток технологій не завжди є аргументом до розширення сутності та змісту прав, якщо це суперечить засадам збереження геному людини.

До прикладу, вчені в межах монографічного дослідження піднімають істотну проблему, висвітлюючи її через помилкові цілі, якими сьогодні пояснюють клонування. Клонування заборонено в Україні, що можна зрозуміти з самої назви Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини», який діє з 2005 року [13]. Проте, терапевтична мета клонування в світі розглядається більш прийнятною і менш «гострою» формою клонування, оскільки з нею пов'язують отримання позитивних результатів, спрямованих на боротьбу та подолання важких і невиліковних хвороб (таких як рак, діабет, хвороба Паркінсона, Альцгеймера та інших). Однак і тут, як і при абортах, зіштовхуємося з певною аксіологічною дилемою, яка криється у відсутності єдності з приводу трактування статусу ембріона, у тому числі, з якого моменту його можна сприймати як живу істоту, що володіє правом на життя. Ми погоджуємося з висновком, що **жодні терапевтичні та дослідницькі цілі** не можуть йти в розріз з цінністю життя. Вчені переконані, що на шляху до масштабного прийняття людством даного права неминучою є трансформація ціннісних орієнтирів, особливо у контексті репродуктивного клонування, які сучасне суспільство навряд чи готове прийняти [10, с. 40]. Проте, слід наголосити на тому, що орієнтиром не може бути те, що люди готові або не готові сприйняти.

Репродуктивні права обмежені біологічною природою людського організму. Додати властивості, які здоровій людини не притаманні може означати не просто порушення етичних правил, а й незворотне порушення біологічних характеристик людини, які в результаті можуть мати непрогнозовані наслідки.

Ми переконані, що зміни сутності біологічної репродуктивної природи людини слід розглядати як ймовірну загрозу нормальній реалізації репродуктивних прав, оскільки такі втручання не пов'язані із тими біологічними характеристиками, що закладені в людину Богом.

Забезпечення репродуктивних прав - заходи та механізми направлені на реалізацію фізіологічних процесів з метою реалізації або утримання від реалізації права на продовження роду. Тобто, йдеться про обмеження мети фізіологічним, біологічним колом або ж можливостями організму здорової людини. Забезпечення направлене на освіту, планування, утримання від реалізації і т. д. Все що поза межами цілей можна розглядати як загрозу суспільним інтересам, наприклад, клонування людини, оскільки наслідки непрогнозовані.

А. Дутко, М. Заболотна, як ми вже відзначали, вказують, що найважливішим призначенням репродуктивних прав є забезпечення процесу виживання людства як біологічного виду, збере-

ження цивілізації та подальшої соціалізації людства [6, с. 88]. Найважливішим, але не єдиним, оскільки мета «збереження біологічного виду та забезпечення виживання людства» не спрямовує на пошуки щастя і забезпечення прав конкретної людини. Так, відмову мати дітей можна розглядати як перешкоду до збереження людства та біологічного виду. Шаблонне визначення мети не призведе до вирішення реальних проблем в сфері забезпечення репродуктивних прав. Отже, важливий контекст, середовище тлумачення змісту репродуктивних прав. Слід коректно визначити мету, яка має враховувати баланс між суспільними та приватними інтересами щодо кожного з репродуктивних прав.

Згідно із Концепцією Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006-2015 роки», зниження рівня народжуваності та підвищення рівня загальної смертності ставить під загрозу її майбутнє і робить проблему репродуктивного здоров'я загальнонаціональною. Мета Програми полягає у поліпшенні репродуктивного здоров'я населення України як важливої складової забезпечення соціально-економічного потенціалу країни. Важлива роль у виконанні Програми відводиться запровадженню принципу системності у розв'язанні проблем репродуктивного здоров'я. Серед очікувань передбачено продовженню середньої очікуваної тривалості життя; задоволення потреб населення в ефективній, якісній і доступній медико-санітарній допомозі; створенню умов для безпечного материнства, формування та збереження репродуктивного здоров'я підлітків; поліпшенню репродуктивного здоров'я населення; забезпечення дотримання основних принципів охорони репродуктивного здоров'я, які покладені в основу стратегії ВООЗ для країн європейського регіону. У результаті виконання Програми передбачається: підвищити показник народжуваності на 10-15 відсотків; знизити рівень материнської і малюкової смертності на 20 відсотків; знизити частоту штучного переривання вагітності на 20–25 відсотків [14]. Проблеми, цілі та задачі залишаються актуальними і сьогодні, оскільки війна лише погіршила ситуацію.

Важливо враховувати практику Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) при проведенні наукових досліджень, при цьому враховувати етичні, релігійні відмінності та політико-правову дійсність України. Дослідження практики ЄСПЛ щодо рішень про реалізацію репродуктивних прав передбачає вивчення позицій Суду за ст. 8 Європейської конвенції з прав людини (далі - ЄКПЛ). При цьому, у практиці ЄСПЛ є також факти визнання порушення ст. 3 у поєднанні зі ст. 8 ЄКПЛ. До прикладу, Рішення у справі «Р.Р. проти Польщі» від 26 травня 2011 р. Суд визнав порушення Статті 3 ЄКПЛ (заборона нелюдського та принизливого поведіння), бо ставлення до заявниці, яка знаходилася у вразливій ситуації, було принизливим, а можливість виконання генетичних тестів була змарнована зволіканням, відсутністю належного догляду та інформування. Лікарі були проти абортів і всіляко затримували проведення тестів. У результаті цього заявниця не змогла отримати інформацію про діагноз, стан здоров'я плода, встановленого з точністю шляхом генетичної експертизи в термін, у межах якого дозволено робити аборт. Суд також визнав порушення Статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя) через відсутність у законодавстві держави ефективних механізмів, які дали б можливість скористатися доступними засобами діагностики та на основі отриманих результатів прийняти рішення стосовно абортів. Суд вважає, що природа питань, які стосуються ухвалення жінкою рішення припинити вагітність, є такою, для якої фактор часу є надзвичайно важливим. Чинні процедури повинні гарантувати, що такі рішення ухвалюватимуться вчасно [15].

Отже, тут слід відзначити, що надання переваги певному переконанню щодо абортів (за чи проти) може викликати перешкоджання в проведенні відповідних досліджень та неможливості проведення абортів через сплин допустимих законом строків. Цей приклад ще раз підкреслює, що правильно визначені цілі та слідування їм в процесі забезпечення репродуктивних прав мають ключове значення. Отже, держава повинна здійснювати нагляд та передбачити відповідні заходи відповідальності за ухиляння від сприяння в реалізації цих прав. Необхідно належно прописати зобов'язання медичних працівників при виявленні випадків (навіть підозр), коли особа наділяється правом прийняти рішення щодо своїх репродуктивних прав, інакше втрачається сутність цих прав. Отже, цілі забезпечення репродуктивних прав можна досягти, якщо забезпечити своєчасний доступ до інформації та процедур.

Загалом, репродуктивна політика завжди тісно переплетена з проблемами демографії та здоров'я населення. Слід вказати, що мета збільшення кількості населення держави не може досягатися через нехтування та обмеження репродуктивних прав. Рішення кожної держави впливає на

загальносвітові підходи тлумачення змісту і меж допустимого в сфері забезпечення репродуктивних прав, зокрема, через практику ЄСПЛ.

В українській правовій доктрині медичного права пропонується використання поняття «терезів репродуктології», яке передбачає врівноваження життя і здоров'я людини із ступенем комерціалізації у зазначеній сфері. Окреме місце на цих терезах займає сурогатне материнство (допоміжна гестація) у якому утримання балансу є найскладнішим [10, с. 239]. Цей баланс також повинен враховувати дотримання загальної мети забезпечення репродуктивних прав.

Проблема балансу також часто виникає при реалізації репродуктивних прав батьків. І бажання в реалізації репродуктивних прав пари може не збігатися. Наприклад, як у справі «Evans v. the United Kingdom» (2007 р.), згідно якої заявниця страждала раком яєчників. Перед їх видаленням вона і її партнер Д. вдалися до екстракорпорального запліднення. Проте, після припинення відносин партнер відкликав свою згоду на використання ембріонів і ембріони підлягали знищенню. Отже, пані Еванс була позбавлена можливості коли-небудь мати власних, генетично рідних дітей. Висловивши співчуття пані Еванс, Європейський суд з прав людини не знайшов порушення статей 2, 8 і 14 ЄКПЛ: створені ембріони не мали право на життя у зв'язку з тим, що в національному праві чітко закріплене правило про необхідність згоди обох біологічних батьків. Пані Еванс була ознайомлена із положеннями законодавства до процедури запліднення. На думку Суду, баланс конкуруючих приватних і публічних інтересів в справі був дотриманий [16; 10, с. 239].

Висновки. З огляду на проведені дослідження слід зробити наступні висновки:

1. Право на інформацію в межах реалізації репродуктивних прав, на нашу думку, відіграє критичну важливість, оскільки знання про новітні методики лікування та планування сім'ї впливає не тільки на реалізацію репродуктивних прав в межах певної родини, а й на демографічні показники. Цілі забезпечення репродуктивних прав окреслюють можливості та заборони у цій сфері.

2. Мета правового забезпечення репродуктивних прав визначає напрям, межі та зміст заходів. Не слід забувати про обмеження в сфері генної інженерії, медичної етики і загалом в галузі прав людини щодо допустимих заходів забезпечення репродуктивних прав. Міжнародно-правове регулювання репродуктивних прав людини закладає основні засади для впровадження механізмів їх забезпечення.

3. Належне врегулювання реалізації репродуктивних прав, - це про створення реальної можливості для їх реалізації. Проте, в межах проблем забезпечення репродуктивних прав лежать серйозні глобальні питання, що пов'язані зі збереженням геному. Тому, будь-яка ціль має бути співставна із збереженням геному людини для реалізації репродуктивних прав, в т.ч. забезпечення умов виживання людства.

4. У будь-якому випадку, розвиток технологій не завжди є аргументом до розширення сутності та змісту прав, якщо це суперечить засадам збереження геному людини. Проте, слід наголосити на тому, що орієнтиром не може бути те, що люди готові або не готові сприйняти. Репродуктивні права обмежені біологічною природою людського організму. Додати властивості, які здоровій людини не притаманні може означати не просто порушення етичних правил, а й незворотне порушення біологічних характеристик людини, які в результаті можуть мати непрогнозовані наслідки.

5. Найважливішою, але не єдиною є мета «збереження біологічного виду та забезпечення виживання людства», оскільки не спрямовує на пошуки щастя і забезпечення прав конкретної людини. Так, відмову мати дітей можна розглядати як перешкоду до збереження людства та збереження біологічного виду. Шаблонне визначення мети не призведе до вирішення реальних проблем в сфері забезпечення репродуктивних прав. Отже, важливий контекст, середовище тлумачення змісту репродуктивних прав. Слід коректно визначити мету, яка має враховувати баланс між суспільними та приватними інтересами щодо кожного з репродуктивних прав.

6. Загалом, репродуктивна політика завжди тісно переплетена з проблемами демографії та здоров'я населення. Слід вказати, що мета збільшення кількості населення держави не може досягатися через нехтування та обмеження репродуктивних прав. Рішення кожної держави впливає на загальносвітові підходи тлумачення змісту і меж допустимого в сфері забезпечення репродуктивних прав, зокрема, через практику ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології: № 6475 від 28.12.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524.

2. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я: монографія / за заг. ред.: д.ю.н., проф. С.Б. Булеци; д.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 444 с.
3. Berer M. "HIV/AIDS, sexual and reproductive health: intersections and implications for national programmes", *Health Policy and Planning* 19, Suppl. 1. Oxford University Press, 2004. P. 219–232. URL: <https://www.jstor.org/stable/45090223>.
4. Парамонов Н. В. Репродуктивні права в Україні та сусідніх державах: конституційне дослідження : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 - Право] / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 198 с.
5. Богачова Л.Л., Шулєпова О.О., Огляд практики європейського суду з прав людини у сфері захисту репродуктивних прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 16–20. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/1>.
6. Дутко А. О., Заболотна М. Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 82–90. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1753/1/%D0%94%D1%83%D1%82%D0%BA%D0%BE.pdf>.
7. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 1 С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.01.2>.
8. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 (зі змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/universal-declaration-human-genome-and-human-rights?hub=387>.
10. Guidance for human genome data collection, access, use and sharing. Geneva: World Health Organization; 2024. 18 p. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/379554/9789240102149-eng.pdf?sequence=1>.
11. Данченко О., Левчук Ю. Правові та етичні проблеми постмортальної репродукції в умовах воєнного стану / «Юридична практика». Дата публікації: 13.01.2023. URL: <https://pravo.ua/pravovi-ta-etychni-problemy-postmortalnoi-reproduksii-v-umovakh-voiennoho-stanu>.
12. Про внесення зміни до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» щодо збереження генофонду Українського народу: Закон України від 07.02.2024 № 3573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3573-20#Text>.
13. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України 14.12.2004 № 2231-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-15#Text>
14. Про схвалення Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006-2015 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2006-%D1%80#Text>.
15. Case Of R.R. v. Poland». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22item id%22:\[%22001-104911%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22item id%22:[%22001-104911%22]}).
16. Case of «Evans v. the United Kingdom» (Application F 6339/05): Judgment of the European Court of Human Rights, 10 April 2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>.